

Висновки. Сформований перелік ключових компетенцій інноваційних працівників надає орієнтири для визначення групи співробітників та менеджерів підприємства, яким властиві творчі здібності, здатність до інноваційного мислення, організаторські спроможності та здатність організувати інноваційні процеси. Означені категорії працівників, здатних до інноваційного розвитку, потенційно спроможні до створення нового продукту, шляхом постійного одержання нових знань, навичок та досвіду та їх використання в інноваційних процесах підприємства. Перелік ключових компетенцій інноваційних працівників може бути використаний також для оцінки рівня відповідності співробітників вимогам працедавців, цілям і завданням їхньої інноваційної діяльності.

Література

1. Инновационный менеджмент. Методическое пособие. Под ред. Фишмана Б. Е. — К.: Издание концерн «РАМО», 1991. — 280 с.
2. Коулопулос Т. М. Управление знаниями / Т. М. Коулопулос, К. Фраппаоло; (пер. с англ.). — М.: Эксмо, 2008. — 224 с.
3. Татьяна Гаврилова. Извлечение знаний: психологический аспект // Enterprise Partner. — 2001. — №8 (25). — С. 35—57.
4. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці: монографія / [І. Р. Бузько, О. В. Вартанова, Г. О. Надьон, В. В. Крупко, В. В. Безсмертна] — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. — 304 с.
5. Вартанова Е. В. Психологические проблемы извлечения знаний в инновационном менеджменте / Е. В. Вартанова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2007. — Ч. II. — № 9 (115). — С. 28—31.
6. Вартанова О. В. Психологічні аспекти витягання знань / О. В. Вартанова / Соціально-психологічні технології управління персоналом: матеріали другої всеукр. наук. — практ. конф., 26—27 берез. 2010 р. — Харків: АдвАТМ, 2010. — С. 37—39.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2011 р.

УДК 323. 11

Кисіль А. Н.,

здобувач, викл.,

Донецький державний університет управління

Петенко І. В.,

д-р. екон. наук, проф.,

завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці,

Донецький державний університет управління

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

В статті розкрито якісні зміни в умовах життя населення країни в період фінансово-економічної кризи. А також, виявлено причини та наслідки розповсюдження бідності в Україні, структура доходів населення, визначено концепцію державної політики доходів у перспективі.

В статье рассмотрены качественные изменения в условиях жизни населения страны в период финансово-экономического кризиса. А так же, выявлены причины и последствия распространения бедности, структура доходов населения, определена концепция государственной политики доходов в перспективе.

In the article high-quality changes are considered in the conditions of life of population of country in the period of finansovo-ekonomicheskogo krizisna. And similarly, reasons and consequences of distribution of poverty, structure of earnings of population, are exposed, conception of public policy of profits is certain in a prospect.

Ключові слова. Бідність, структура доходів населення, концепція державної політики доходів.

Ключевые слова. Бедность, структура доходов населения, концепция государственной политики доходов.

Key words. Poverty, structure of earnings of population, conception of public policy of profits.

Вступ. У результаті ослаблення державної дії на сферу розподільних відносин й, разом з тим, нерозвиненість ринкових механізмів регулювання соціальних процесів відбулися якісні зміни в умовах життя населення країни, що свідчать про широке розповсюдження бідності. Ситуацію істотно посилила фінансово-економічна криза, яка почалась у 2008 р. Як наслідок, країна має цілу низку невирішених проблем в області доходів і рівня життя населення. Рівень диференціації населення за доходами, що перевищує аналогічний показник економічно розвинених країн в рази, низька заробітна плата у ряді галузей економіки і високий рівень бідності стали ключовими проблемами, від вирішення яких залежить подальший хід соціально-економічних перетворень у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної теми займалися такі вчені, як В. Бодров, Г. Назарова, Г. Губерна, Л. Качан, В. Малиновський, О. Новікова та ін. У наукових доробках цих учених розглядаються проблеми ступеня втручання держави у сферу розподільчих відносин, визначення концепції державної політики доходів у перспективі, посилення адресності надання державної допомоги.

Постановка завдання полягає у виявленні причин та наслідків розповсюдження бідності в Україні, визначення концепції державної політики доходів у перспективі.

Результати дослідження. Зниження економічного розвитку України не могло не позначитися на рівні життя населення. Рівень добробуту населення характеризується багатьма ознаками, а саме: обсягами реальних сукупних доходів; доходів від власності, рівня освіти, професійного рівня, соціального статусу та ін. Однак, як стверджують економісти, економічне зростання ніде і ніколи не розв'язувало соціальних потреб — воно створює тільки підґрунтя для зниження безробіття, підвищення доходів від трудової діяльності. Поряд із реформуванням системи оплати праці, переходу її на почасову потрібно ще забезпечити зниження економічної нерівності різних верств населення, впроваджуючи макроекономічні важелі. До таких дій держави належать: впровадження гнучкої податкової політики, раціоналізація соціальних державних виплат, стимулювання малого та середнього бізнесу, захист прав дрібних акціонерів і легалізація тіньової економіки й незарєстрованих доходів. Результатом таких дій на рівні державного управління та соціальної політики країни стане не тільки підвищення рівня життя основної маси населення, а й зниження масштабів і глибини бідності.

А також, особливістю сучасного розвитку країни є зростання регіональної диференціації в доходах та рівні життя населення, дисбаланс соціальних витрат держави викликаний недосконалістю системи міжбюджетних відносин та відсутністю чіткого розмежування повноважень між центральними органами влади, органами державної влади на регіональному рівні і органами місцевого самоврядування. Серед соціальних проблем, які нині існують в Україні, найбільшу стурбованість викликають ті, що порушують принцип соціальної справедливості, а саме: зростання соціальної нерівності, значна регіональна диференціація в якості життя, неспроможність повсюдного

забезпечення належного базового рівня охорони здоров'я та освіти. Фактична неспроможність держави у повному обсязі забезпечити виконання власних соціальних зобов'язань перетворює соціальну політику держави з інструмента зі зниження соціальної напруги на один з факторів погіршення настроїв у суспільстві.

Соціальна політика держави повинна також спрямовуватися на реформування системи соціальної підтримки вразливих верств населення, впровадити систему соціального страхування, яка могла б запобігти втраті доходу через безробіття, захворювання чи старість. Деякі зрушення у цих питаннях вже відбуваються. Так, почала діяти нова Пенсійна реформа на рівні державної — солідарної системи та персональної. На порозі реформа охорони здоров'я в питаннях медичного страхування. Діє система допомоги сім'ям з дітьми та багатодітним, малозабезпеченим сім'ям тощо. Тому маємо надію, що обрані державою соціальні орієнтири не декларуватимуться на словах, а реально втілюватимуться у життя.

Рівень життя населення є основним показником соціально-економічного розвитку будь-якої країни, за яким можна визначити її місце у світовому рейтингу. Саме цей показник є основною метою політики, а звідси, й економічної політики урядів держав з розвинутою економічною системою. Джерела доходів, якими володіє людина різноманітні, але основна складова їх — заробітна плата.

Людина працює, незважаючи на різні спонукаючі причини, для задоволення своїх потреб. І їх наявність та якісна ступінь характеризує саму людину, її моральний та суспільно-громадянський рівень. Вона працює для одержання доходу, через який вона може, або навпаки, себе реалізувати, проявити як особистість, бути корисною, собі, оточуючим, суспільству, або просто існувати залежно від розміру цього доходу. Однак не можна стверджувати, що одержання високих доходів спонукає людину задовольняти якісніші моральні потреби. Це вже залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів. Але можна точно зазначити той факт, що від бідної людини не варто сподіватися високопродуктивної праці.

В Україні неприпустимо мала частка заробітної плати в ВВП, що йде у розріз із сформованою світовою тенденцією. Так, частка заробітної плати у ВВП різних країн у 2010 році становила: у Японії — 76,0 %, США — 72,2 %, Євросоюзі — 88,3 %, Росії — 40,0 % і в Україні — 31,0 %.

Відставання України по цьому показнику майже вдвічі характеризує її загальне економічне становище. Посилання на значно нижчий рівень продуктивності праці не зовсім доречно. Так, якщо порівнювати наше становище з російською практикою, то тут згідно з дослідженнями Д. Львова середньостатистичний російський працівник виробляє на 1 долар погодинної оплати праці приблизно у 2,3 рази більший ВВП, ніж аналогічний американський. Тобто відбувається офіційно зареєстрована на державному рівні експлуатація найманої праці.

За даними Держкомстату України, за 2010 р. номінальні доходи населення становили 451,9 млрд грн, що перевищує рівень доходів за відповідний період 2009 р. на 43,9 %. Наявний дохід, який може бути використано населенням на придбання товарів та послуг, зріс на 43,7 %, а реальний наявний дохід, визначений з урахуванням цінового чинника, — на 13,7 % порівняно з відповідним періодом торік.

Наявний дохід у розрахунку на одну особу за 2010 р. становив 1259,7 грн. Показник співвідношення наявного доходу до прожиткового мінімуму в середньому на одну особу становить 2,08.

Показник співвідношення заробітної плати до законодавчо встановленого прожиткового мінімуму для працездатних осіб — 2,97.

Другий основний показник, аналогічний за своєю економічною вагомістю рівню життя населення — це структура доходів населення.

У структурі сукупних доходів виявляється політика держави, спрямована на те, щоб в умовах ринкової економіки кожна працездатна людина сама відповідала за

свій матеріальний добробут. За структурою доходів можна судити про середній рівень життя населення конкретної країни. Так, якщо основну частку доходів складає заробітна плата, то це свідчить що тут переважає виробнича діяльність, розвинена сфера послуг, а частка підприємницького доходу та особистого капіталу, підприємницькій прибуток забезпечує працюю вільні робочі місця. Тут основний дохід заробляє частина населення у формі найманого працівника. Висока частка заробітної плати у загальних доходах свідчить про економічний стан країни.

За останніми дослідженнями українських вчених, частка заробітної плати у сукупних доходах населення в 2010 році реально знизилася до 20 %, що відповідає негативній тенденції, яка позначається на спаді виробництва, скороченні зайнятості і, відповідно, на зростанні безробіття, тінізації економіки.

Звичайно, можна сказати, що відбулися значні зміни у структурі доходів населення, але їх ніяк не можна характеризувати як ринкові, навпаки.

Рівень заробітної плати та державних виплат у вигляді різноманітних соціальних допоміг, пенсій, стипендій, субсидій недостатній для нормального проживання населення, що потребує від держави значного відтоку бюджетних коштів на його соціальне забезпечення.

Так, протягом 2010 р. номінальний наявний душевий дохід в Україні підвищився порівняно з попереднім роком на 31,2 %. При цьому підвищення номінальної заробітної плати склало 30,3 %, соціальних трансфертів — 27,7 %, у т.ч. виплачуваних у грошовій формі — 28,1 %. Водночас, друга половина року відзначилася посиленням інфляційних тенденцій, тому темпи приросту зазначених показників у реальному вимірі виявилися не такими помітними: 14,2 %, 13,4 %, 11,1 % та 15,5 % відповідно.

Диференціація доходів визначається рівнем розвитку продуктивних сил і суспільних відносин та залежить від економічних, демографічних, соціальних факторів.

Загальна кризова ситуація у нашій країні різко позначилася на розшаруванні населення на багатих і бідних. Цей поділ населення можна показати через співвідношення рівнів матеріальної забезпеченості 10 % найбільш та 10 % найменш забезпечених груп населення (доцільний коефіцієнт). Як свідчать офіційні дані, поділ на бідних і багатих у 2010 році в різних країнах становив: у Японії — 4:1, Європі — 5—7:1, США — 9:1, Україні — 13,5:1.

За даними українських вчених реальне співвідношення відповідних прошарків населення становить 40:1. У Росії коефіцієнт розшарування населення у 2008 році за даними Держкомстату України становив 14,3:1,3 за оцінками російських експертів ступінь нерівності у 2—2,5 рази вищий за офіційно встановлений. Вважається, що соціальна стабільність наражається загрози, коли цей розрив перевищує десятикратну величину.

В Україні у 2010 році згідно з даними ДПА України за підсумками декларування доходів громадян чисельність платників податків — мільйонерів зросла більш як удвічі — понад 1 млн грн доходів задекларували у минулому році 850 громадян. Деякі з них задекларували доходи у розмірі 20 і навіть 100 млн грн. Це офіційна звітність, а хто може підрахувати «підпільних» мільйонерів, що знаходяться у тіні нашої економіки?

В Україні бідність часто спіткає осіб не просто достатньо освічених і кваліфікованих але й працюючих, до того ж ще у режимі повної зайнятості, що є взагалі нонсенсом. Так, близько 65 % бідних сімей — це ті з них, в яких хоча б одна особа працює. Дана ситуація віддзеркалює типове для бідного суспільства низьку ціну робочої сили. Масштаби бідності за самооцінкою, як правило, значно перевищують масштаби об'єктивної бідності. За даними 44 обстежень, проведених протягом 2000—2010 років українським Інститутом соціальних досліджень і центром «Соціальний моніторинг», нижчим ніж рівень середньої української родини вважають 60 % населення України.

Для бідності характерним чинником є нестача грошей, коли одержаний мінімальний грошовий дохід не досягає прожиткового мінімуму. Для середнього кла-

су характерною ознакою є перевищення одержаного мінімального грошового доходу над величиною прожиткового мінімуму, що дає змогу накопичувати гроші.

Підвищення мінімальної заробітної плати, яке відбувається за рахунок відповідного зростання продуктивності праці, не вирішує системних суперечностей в оплаті праці. Відтворюється економічна необґрунтована міжгалузєва диференціація оплати праці з концентрацією найвищих заробітків у паливно-енергетичному комплексі, металургії, вугільній промисловості, сфері фінансів, кредитування й страхування, роздрібній торгівлі, сфері операцій з нерухомістю, заробітна плата в яких перевищила середній рівень по країні в 2,5 рази (понад 2500 грн). Закономірним наслідком високої міжгалузєвої диференціації стали регіональні розбіжності в оплаті праці.

Загалом слід констатувати стійку тенденцію до зниження приросту реальних наявних доходів населення: якщо у 2008 р. він становив 20,1 %, у 2009 р. — 16,1 %, то у 2010 р. — лише 12,8 %.

У сучасній Україні поки що рано говорити про формування такого прошарку населення як середній клас у цивілізованому розумінні цього поняття.

В Україні спостерігається ще одна наболіла проблема — значне розходження доходів сільського та міського населення. Так, у першій групі населення вони помітно нижчі за доходи міських жителів. Це пояснюється різницею в оплаті праці сільської й міської груп населення, де розрив в оплаті праці на галузєвому рівні становить в 1,5 рази й більше. Тобто відбувається диспропорція доходів і витрат за територіальною та галузєвою ознаками. Рівень життя сільського населення наближений майже до злиденного. Селяни менше витрачають свою заробітну плату на продукти харчування, однак різноманітність їх їжі невисока й незбалансована за поживністю. Паралельно у селян збільшуються інші витрати, які майже відсутні у міських жителів: на будівництво житла та утримання особистого господарства, без якого життя за даних умов було б просто неможливе.

Висновки. Ситуація в області доходів і рівня життя населення України, що склалися за останні роки, а також невідповідність наявним проблемам заходів сучасної соціальної політики вимагають удосконалення механізму державної дії на сферу розподільчих відносин.

Протягом першого півріччя 2011 р. було здійснено комплекс заходів щодо підвищення життєвих стандартів відповідно до задекларованої Програми діяльності уряду. Проте фінансова криза, що викликала різку активізацію інфляційних процесів, практично знівелювала це зростання. Таким чином, значна частина українців та членів їхніх сімей продовжують отримувати доходи, менші за прожитковий мінімум.

Отже, невирішеність проблем в області доходів і рівня життя населення в країні набувають хронічного характеру. В період фінансової кризи реальні доходи населення є набагато нижчими ніж номінальні. Тому з огляду на глобальні зміни, які відбуваються у світовій економіці, посилення ролі демократії та громадянського суспільства, активізації діяльності інституцій суспільно-добровільного сектору економіки у сфері надання соціальних послуг населенню, виникає об'єктивна необхідність перегляду чинної системи соціальних стандартів в напрямку адаптації до нових умов існування.

Література

1. Гурьєв В. И. Основы социальной статистики: методы, система показателей, анализ. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 176 с.
2. Єріна А. М., Ващяєв С. С. Статистичні аспекти визначення рейтингів // Статистика України. — 2009. — № 4. — С. 74—79.
3. Лига М. Б. Качество жизни как основа социальной безопасности: Монография / М. Б. Лига, под ред. проф. М. В. Константинова. — М.: Гардарики, 2006. — 223 с.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2011 р.